

ARTICULUS VI.

DE NATURA VOLUNTATIS ET LIBERTATIS HUMANAЕ, ALIISQUE CUM
HIS CONNEXIS.

85. Voluntatem humanam pro generali tendentia in bonum (1) spectavimus: nunc vero peculiarem ejus notionem exhibendo, altius assurgendum est, et in primis fundamentum sive incitamentum hujus tendentiae investigandum. Recentiores in incommodo animi statu illud reponunt, sive in inquieta animi agitatione quam experimur, dum bono aliquo nobis necessario destituimur. Porro incommodus iste animi status non a solo doloris et voluptatis sensu determinatur, sed vel maxime a naturali nostra tendentia in felicitatem: nisi enim vi ejus et *esse et bene esse vellemus*, nullus sensus doloris aut voluptatis haberetur, sed affectiones quas experiremur, essent pro nobis differentes, et animus veluti inane speculum rerum imagines sibi exhiberet; ergo nullus quoque incommodus animi status adesset. Ex lege autem naturae, ut observat Draghetti in sua metaphysica, motiones quaedam corporis nostri cum naturali et primitiva fibrarum textura congruunt, aliae eidem adversantur; illae activitatem animae in corpus juvant, et en sensitivae voluptatis affectio; istae perturbant, et en sensitivus dolor. Dolor itaque et voluptas sensitiva, sunt in se opposita et relativa ad naturalem corporis nostri constitutionem, sicut bonum et malum physicum. Idem dicatur de voluptate et dolore intellectuali, ortis ex apprehensione boni vel mali pertinentis ad animum ut rationalem.

Est autem bonum physicum hominis ex parte corporis, quidquid congruit cum naturali ejusdem corporis constitutione; ex parte animi, quidquid perficit naturales ejus facultates: malum autem e contra. Dicitur autem bonum *physicum*; ad discrimen boni *moralis*, quod consistit in conformitate actionum cum regula morum et honestatis, necnon ad discrimen boni *metaphysici*, quod idem est ac realitas vel perfectio in genere. Quidquid enim aliquam realitatem sive *esse* continet, perficit ens sive est perfectio; omnis autem perfectio est aliquod bonum. Ex his colliges imprimis, quid sit bonum physicum in genere; deinde, malum quodcum-

(1) Art. 1. hujus capituli, n. 52.

que consistere in privatione boni, utpote eidem oppositum, ac proinde non esse ens positivum. Vide quoque jam dicta in theologia [1].

86. Propensio actualis in bonum et fuga a malo orta ex tendentia in felicitatem dicitur *appetitus et aversatio*; et quia malum non aversamur, nisi quatenus est imminutio boni, sequitur aversionem mali esse ipsum appetitum boni renitentem contra ejus imminutionem. Hinc inferitur, quid venerit penes antiquos nomine appetitus *concupiscibilis et irascibilis*: illius enim vi, ut observat S. Thomas (2), anima inclinatur *ad prosequendum ea quae sunt convenientia secundum sensum, et ad refugiendum nociva*; istius vero, *resistit impugnantibus, quae convenientia impugnant, et nocumenta inferunt*. Appetitus et aversatio vel ex eo differunt a dolore et voluptate, quod non raro dolorem sub aliqua ratione boni appetere, et voluptatem sub ratione mali aversari possumus. Objectum itaque appetitus prosequentis est bonum, renitentis est malum. Intensitas autem appetitus sequitur rationem majoris vel minoris boni, non *in se*, sed in apprehensione. Unde bonum etiam *in se* minus, potest vehementius appeti ratione majoris apprehensionis; nihil enim appetimus, nisi quod cognoscimus, et quatenus cognoscimus; ex quo ortum est istud effatum: *Ignoti nulla cupido*.

Sed quia bonum potest a nobis apprehendi, vel tamquam delectabile secundum sensum, vel secundum rationem; hinc appetitus alius dicitur superior, inferior alius, seu *rationalis et sensitivus*: hic communis est nobis cum brutis, atque constituitur per unam vim in genere, cujus species sunt *concupiscibilis et irascibilis*, ut loquitur S. Thomas, loco nuper indicato. Pugna inter utrumque appetitum habetur, quotiescumque id quod secundum sensum delectat rationi adversatur, vel vice-versa. Appetitus vel aversatio quaecumque, cum proveniat ex intrinseca et naturali propensione in bonum dicitur et est actio *spontanea*: oritur enim a principio intrinseco efficiente et determinante. Est itaque *spontaneum, quod provenit a principio intrinseco efficiente et determinante*. Hinc sequitur 1°, quod improprie tantum dicatur: lapis e. g. sponte sua deorsum ruit; quia in lapide nulla potest supponi activitas intrinseca; aliam vero speciem spontaneitatis non cognoscimus. Sequitur 2°, spontaneitatem op-

(1) Cap. 2. art. 5. prop. 2.

(2) Part. 1. quaest. 81. art. 2.

poni coactioni, seu violentiae physicae ab extrinseco illatae, minime autem necessitati intrinsecae, ideoque etiam dum spontaneitas dicitur *libertas a coactione*, *libertas* quae per se necessitate adversatur improprie tantum adhibetur. Sequitur 3°, non tantum appetitiones, sed et cogitationes mentis nostrae esse spontaneas: licet enim intellectus sit potentia necessaria, est tamen intrinsece activa.

87. Sensu intimo constat adesse in nobis facultatem, *qua juxta, vel contra appetitum sensitivum vel rationalem agere possumus*; atque hanc facultatem dicimus esse *voluntatem*. Definitio haec voluntatis est accurata; exhibet enim ejus naturam; voluntas siquidem est superior mentis facultas, actio vero juxta vel contra alterutrum appetitum, supponit in mente cognitionem finis, seu felicitatis suae recte, vel non recte apprehensae, ratione cujus utitur appetitu ad prosequendum bonum, vel malum fugiendum; quod indicat rationalitatis exercitium et operationis spontaneitatem: quare recte dicitur esse *voluntarium, quod provenit a principio-intrinseco efficiente et determinante cum cognitione finis*. Deinde actus voluntatis potest esse vel liber, ut in actionibus ordinariis, vel simpliciter necessarius, ut in amore boni infiniti *intuitive* cogniti; definitio data ab hoc praescindit, cum agere juxta vel contra appetitum non dicat ex electione aut necessario agere [1].

Praeterea distinguit voluntatem ab utroque appetitu; nam revera voluntas nequit simpliciter dici appetitus rationalis, ob sequentes rationes: 1°. Illud quo etiam contra appetitum rationalem agimus, debet esse facultas distincta ab ipso

(1) Haec est potissima ratio: cur *voluntatis* definitionem passim adhiberi solitam scilicet, quod sit *facultas mentis nostrae qua possumus pro lubito hoc vel illud objectum eligere vel non eligere*, minime probemus aut admittamus. Hoc enim quod in tali definitione principaliter exprimitur, respicit proprie *libertatem*, quae est tantum quaedam proprietas voluntatis, non vero ipsa voluntas, cujus actus possunt esse nedum liberi sed et necessarii. Unde etiam dimanat ratio distinguendi *voluntarium a libero*, sive voluntarium simpliciter, a voluntario cum dominio. Magis autem ad regulas rectae definitionis accedit haec alia voluntatis definitio, a doctissimo quodam viro tradita, nempe: *Voluntas est facultas mentis nostrae, qua objectum aliquod prosequimur illud appetendo, vel declinamus ab alio illud aversando*; dummodo tamen per *prosecutionem* et *declinationem*, *appetitionem* et *aversationem*, non mera spontaneitas intelligatur.

appetitu; talis est voluntas. 2°. Experientia intima constat nos simultanee posse agere contra utrumque appetitum, et efficere ut appetitus rationalis exoriatur in nobis circa objectum, quod per se illum non produceret; ergo voluntas quae hoc praestat, nequit dici appetitus rationalis, nisi velis progressum in infinitum admittere; quia certum est, nos posse quemcumque appetitum respuere. 3°. Appetitus ex sui conceptu est potentia necessaria; sequitur enim in sua intensitate objectivam et subjectivam bonitatis apprehensionem; voluntas vero est principaliter potentia libera. 4°. Conceptus voluntatis non involvit conceptum appetitus rationalis, cum voluntarie agamus, etiam dum sensibilitate illecti negligimus appetitum rationalem oppositae virtutis in nobis excitare, vel dum appetitu rationali contradicente, oppositum vitium sequimur.

88. Dices 1°. Etiam dum appetitui rationali contradicimus, tendimus in bonum per rationem repraesentatum: ergo utimur appetitu rationali: secus voluntas non esset potentia rationalis sive superior. 2°. Alioquin non intelligeretur, quomodo ratione agamus contra ipsam rationem.

Resp. ad 1^m. *Nego conseq. et ration. addit.* Aliud est enim tendere in bonum per rationem repraesentatum, aliud in bonum delectabile secundum rationem: haec postrema tendentia est appetitus rationalis, non vero illa; secus verum non esset illud: *Video meliora proboque: deteriora sequor*. Intima autem experientia probat, in tali prosecutione objectorum non adesse aliquid delectabile secundum rationem. Ratio quidem exhibet menti eam posse unum prae alio sequi objectum, ac proinde voluntas non agit, nisi praelucente ratione, ideoque est semper facultas seu potentia superior: at actio voluntatis non est appetitio rationalis.

Ex hoc autem patet responsio ad 2^m, distinguendo: non intelligeretur quomodo ratione agamus contra rationem immediate, *trans. mediate nego*. Sed neque est opus adstruere, quod immediate abutamur ratione contra rationem. Verum erit hominem tamquam rationalem irrationabiliter agere sive contra rationem, quando rectum dictamen rationis oppositam actionem suadens deserit, hoc ipso quod voluntas etiam ita agens, motiva agendi a ratione proposita habet, licet ipsa non sit appetitus rationalis.

89. Voluntas sive juxta sive contra appetitum agat, semper tendit in objectum sub aliqua ratione boni: unde boni apprehensio dicitur motivum seu requisitum necessarium, ut

voluntas agere possit. Porro apprehensio simultanea potest esse duorum, aut plurium bonorum *aequalium* vel *inaequalium*: in primo casu voluntas dicitur esse in statu *aequilibrii*: in altero autem in statu *praepondii*. Idem accidit etiam, si apprehendantur duo mala aequalia vel inaequalia, quorum alterutrum evitari nequit. Hoc *aequilibrium* et *praepondium* se tenet ex parte motivorum, non vero ipsius activitatis nostrae voluntatis: nisi enim sermo fiat de actibus *primo primis* et indeliberatis, vel de objecto sive bono infinito *intuitive* cognito in collisionem veniente, voluntas non obstante aequilibrio vel praepondio motivorum, potest alierutrum objectum praefere, vel utrumque respicere. Hinc atiam aequilibrium istud motivorum confundendum non est cum voluntatis *indifferentia*, vel *negativa* quando videlicet nulla apprehensio motivorum, sive repraesentatio boni habetur; vel *activa* quae indicat voluntatem non necessitari a motivis, ac proinde positam etiam ipsis adhuc posse agere vel non, sive indifferentem esse ad agendum.

Voluntatis autem actus alii sunt *elicti*, qui scilicet ab ipsa immediate procedunt, ut volitiones, et nolitiones: alii *imprati* qui nempe mediante voluntatis imperio, ab aliis animae facultatibus ponuntur. Sed advertendum est, *velle, non velle, nolle* in sensu philosophico esse actus subjective positivos et diversos, quotiescumque *non velle et nolle*, non simplicem volitionis omissionem, sed *non velle* cohibitionem sui a volendo, *nolle* vero renisum voluntatis sive repulsionem objecti repraesentati innuit. In actibus dumtaxat elictis voluntatem nostram liberam esse mox defendemus; actus enim imperati ab elictis libertatem mutuatur et *materialiter* sumpti non gaudent libertate, possuntque esse non solum necessarii sed etiam quandoque coacti: voluntas autem in actibus suis elictis cogi ab extrinseco nequit.

90. Voluntas nostra, ut nuper diximus, inter bona aequalia vel inaequalia constituta, retinet in se activitatis indifferentiam, quae constituit eam dominam suorum actuum, et haec est *libertas* physica voluntatis nostrae, de qua tantum loquimur, quaeque ita definiri potest: *proprietas seu facultas voluntatis nostrae, qua ipsa, positis necessariis requisitis ad agendum, possit pro lubito velle, aut non velle, aut nolle, aut hoc potius quam illud velle aut nolle*. Porro *libertas physica* quoad *velle et non velle*, dicitur *contradictionis*: quoad *velle et nolle contrarietatis*; quoad *hoc potius quam illud velle, specificacionis*. Ex his autem omnibus patet etiam, cur

dicatur *libertas indifferentiae* vel *electionis, liberum arbitrium* vel *dominium activum et potestas electiva*; et quare omnes aliae libertatis definitiones, quae tale dominium non exhibent, tamquam subdolae rejiciendae sint.

Dicitur quoque ista *libertas a necessitate*, quatenus nempe dominium istud voluntatis subsistere nequit, nisi excludatur omnis necessarius nexus inter actum *primum proximum et secundum*, sive nexus hic proveniat ab intrinseca voluntatis dispositione, sive a motivis vel requisitis, sive ab objectiva rei bonitate. Dato enim hoc nexu necessario, jam actus secundus in quo ponendo exercitium libertatis situm est, non subjiceretur voluntatis imperio. Atque haec *necessitas* dicitur et est *antecedens*, et sive fuerit metaphysica et absoluta, sive physica, sive moralis stricte sumpta, quae concipi posset derivans ex praeponderantia motivorum, hoc ipso quod supponat determinationem *ad unum* tollit libertatis exercitium: quod tamen non tollitur per *necessitatem consequentem*, quae sequitur liberam actus positionem, et consistit in eo quod voluntas nequeat conjungere actum cum non actu.

91. Porro requisita ad actum libertatis, haec sunt: 1.º Duo vel plura objecta, aut saltem unum sed tamen sub duplici respectu consideratum; cum electio nequeat fieri nisi inter duo. 2.º Objecta et eorum proprietates ad invicem postponi possint; cum electio non sit, nisi praeceptio unius altero posthabito. 3.º Perpensio et comparatio motivorum ab intellectu facta (quae plerumque fit in instanti); cum electio, quamvis radicaliter proveniat a voluntate, eget tamen lumine, intellectu, quia et voluntas est potentia caeca, et actus libertatis est actus hominis quatenus rationalis. Haec tria actum primum proximum essentialiter ingrediuntur: iis tamen suppositis, non statim nec necessario sequitur actus secundus, cum is quoad efficientiam unice dependeat ab intrinseco dominio voluntatis, semetipsam flectentis ad unam prae ceteris possibilibus determinationibus. Actus itaque liber, sive *liberum*, illud est quod provenit a dominio sive potentia electiva voluntatis. Porro quia libertas supponit voluntarium, et voluntarium supponit spontaneum, hinc omnis actus liber est simul voluntarius et spontaneus, sed non vice-versa. Ex hac postrema animadversione patet, non recte a quibusdam philosophis et theologis moralibus *voluntarium pro libero* passim adhiberi, vel saltem tunc debere subintelligi vel exprimi *voluntarium perfectum*.